

ГЕОГРАФИЯ НА ЗЕЛЕНЧУКОПРОИЗВОДСТВОТО, ЛОЗАРСТВОТО И ОВОЩАРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ

I. Значение и особености.

Зеленчукопроизводството, лозарството и овощарството са традиционни подотрасли на растениевъдството в България, което е предопределено от благоприятните природни условия в страната и производствения опит на населението, натрупан през вековете. Всеки от посочените подотрасли се характеризира със специфични особености, както по отношение на изискванията към почвено-климатичните условия, така и по отношение на биологичните особености в развитието на отделните култури, които могат да бъдат поделени на трайни и едногодишни.

Продукцията на посочените подотрасли се използва, както за храна от населението, така и за суровина в ХВП /консервната, винарската и спиртоварната, производството на безалкохолни напитки и др./. Зеленчуците, гроздето и плодовете съдържат ценни витамини и други хранителни вещества, без които човешкият организъм не може да съществува, поради което те се използват и за медицински цели.

Отглеждането на зеленчуци, лозя и овощни култури спомага за повишаването на ефективността на растениевъдството, тъй като нарастват доходите от единица площ, оползотворяват се сравнително по-бедни на хумус почви и терени с по-големи наклони. Посочените култури са трудоемки и осигуряват заетост на работната сила в селското стопанство. Те са и доходоносни, поради което мотивацията на частните стопани за отглеждането им е висока. Това ги прави перспективен подотрасъл на растениевъдството.

II. Място на зеленчукопроизводството, лозарството и овощарството в структурата на селското стопанство.

Мястото на подотрасъла в структурата на селското стопанство и на растениевъдството се определя от: относителния му дял в общата селскостопанска продукция; дела на

заетите в подотрасъла; участието на продукцията на подотрасъла в износа на страната пряко или косвено; темповете на развитие на частния сектор в подотрасъла; относителния дял на площите със зеленчуци, лозя и овощни култури в обработваемата земя и др.

Общата площ, засадена с горепосочените култури за 1998г. е 2,196млн.дка или 4, 6% от обработваемите земи, докато през 1985г. той е бил 9,5%. Намаляването на площите се дължи на промените в селското стопанство през последните 10 години и проблемите, свързани с връщането на земята. През този период делът на частния сектор нараства от 62% /1991г/ на 97,4% през 1998г., но делът на подотрасъла в общата селскостопанска продукция спада от 25% през 1985г. на 17% днес. През последните няколко години се отбелязва нарастване дела на подотрасъла главно за сметка на зеленчукопроизводството. Това нарастване се дължи на търсенето на зеленчуци, грозде и плодове /в прясно или преработено състояние/ на вътрешните и външните пазари и значителното им участие в износа на страната. България е традиционен износител на зеленчуци и плодове в страните от Източна и Централна Европа. През 1998г. са изнесени 1200т. пресни и 6600т. консервирани домати, 5800т краставици и корнишони и 23500т. други консервирани зеленчуци, 700т. грозде и 1500т. праскови. Всички тези данни доказват важното място на подотрасъла в структурата на растениевъдството, селското и националното стопанство на България.

III. Фактори и условия за развитие.

Развитието на зеленчукопроизводството, лозарството и овощарството в страната е в силна зависимост от множество природни и социално-икономически фактори.

1. Природни фактори. Те определят до голяма степен регионалните особености в специализацията в областта на зеленчукопроизводството, лозарството и овощарството. С най-голямо значение са релефът, почвите, климатът и водите.

Повечето култури от подотрасъла се отглеждат в низинните и равнинни райони от страната, които от своя страна имат и по-благоприятни почвено-климатични условия.

Черноземът в Дунавската равнина и алувиално-ливадните почви по долините на реките

са благоприятни за развитието на зеленчукопроизводството и за отглеждането на дини и пъпеши.

Върху кафяви и сиви горски почви в Родопите, Рила и Стара планина се отглеждат картофи, а канелените горски почви в Източни Родопи, Странджа, Средна гора и сивите горски почви в Предбалкана са благоприятни за отглеждането на лозя, овощия, ягоди и др.

Ранното затопляне и средиземноморското климатично влияние в Санданско-Петричкото поле дават възможност за отглеждането на ранни зеленчуци.

Важен фактор за развитието на подотрасъла са водите. Това е във връзка с необходимостта от напояване на голяма част от площите .

2. Социално-икономически фактори. Към тази група фактори се отнасят държавната политика, пазарите, демографските ресурси като потребител и източник на работна сила, състоянието на транспортната инфраструктура, необходимостта от запазване на екологичното равновесие, наличната техника за обработка на културите от подотрасъла и др.

Влиянието на държавната политика върху развитието на зеленчукопроизводството, лозарството и овощарството се изразява, както в приемането на закони, касаещи селското стопанство и в частност подотрасъла, така и във влияние върху финансирането чрез изкупуването на продукцията и други икономически лостове.

Влиянието на пазарите като фактор се чувства силно през последните 10 години, в които България загуби осигурените пазари в рамките на СИВ и се конкурира на пазарите в ЕС. Това до голяма степен предопределя и спада в подотрасъла.

Влиянието на демографските ресурси се отразява не само като потребление на продукцията, но и в някои трудоемки дейности в зеленчукопроизводството, овощарството и лозарството. Не бива да се забравя и фактът, че българските

градинари в продължение на векове са предавали своят опит в много страни от Централна и Западна Европа, както и в Америка.

Влиянието на механизацията върху развитието на подотрасъла е най-ярко изразено в лозарството и овощарството, където страната не разполага с малогабаритна и специализирана техника, която може да съкрати значително трудоемките процеси и да поевтини продукцията.

Силното влияние на транспортния фактор е във връзка с факта, че повечето плодове и зеленчуци са нетранспортабилни. Те изискват специализиран превоз /контейнери, хладилници и др. / при превоз на дълги разстояния, което оскъпява крайната продукция. Това до голяма степен определя и строителството на преработвателните мощности от ХВП в близост до районите на отглеждане на съответните култури. Същевременно отглеждането на зеленчуци и плодове за прясна консумация е ориентирано в близост до по-големите консумативни центрове в страната.

През последните няколко години все по-силно въздействащ фактор върху развитието на подотрасъла е екологичният, който е тясно свързан, както с външните, така и с вътрешните пазари.

IV. Развитие на зеленчукопроизводството в България.

Зеленчуковите култури са неизменна и традиционна част от менюто на българското население. Те съдържат множество ценни витамини, жизненонеобходими за човешкия организъм /А, В1, С и др./ и химични елементи /калций, фосфор, желязо, сяра и др./. Тези култури са суровина за консервната промишленост. Отпадъчните продукти от зеленчукопроизводството са ценен фураж за животните. Зеленчуковите култури са високодоходни, поради което се отглеждат почти повсеместно.

Зеленчуците се разделят на ранни, средноранни и късни.

Ранните зеленчуци са представени от домати, пипер, краставици, тиквички, салати.

При тях се отглежда разсад в парници, който се засажда на открито след преминаването на опасността от пролетни слани. Берат се през първата десетдневка на месец юни.

Средноранните зеленчуци /домати, пипер, патладжан, марули/ също се отглеждат като разсад в парници и се садят през май, а се берат през юли.

Късните зеленчуци /зеле, зелен фасул, късни домати/, се засаждат през май-юни и се берат през септември.

В зависимост от тези особености при отглеждането на различните зеленчукови култури, може да се разграничат **градинско** и **оранжерийно зеленчукопроизводство**.

Отглеждането на зеленчуци е трудоемко, тъй като за 100 кг зеленчуци обикновено се влагат 2 човекодни труд. Повечето зеленчуци са нетранспортабилни и чувстват силно влиянието на пазарния фактор.

На базата на общността в произхода и сходството на производствения цикъл, към зеленчукопроизводството може да се отнесе и отглеждането на картофи, дини и пъпеши. Общата площ на тези култури е 2,094 млн.дка или едва 4,4% от обработваемите площи и 6,6% от посевните площи в страната. Площите със зеленчуци са 616 000 дка, от които над 99% са в частният сектор. Производството на зеленчуци достига през 1998 г. 1 022 000 т., като над 99% се дават от частни стопани. В началото на 40-те години техните площи са едва 220 000 дка, а в края на 70-те - около 1,1 млн. дка.

Върху развитието на зеленчукопроизводството оказват влияние множество природни и социално-икономически фактори. Природните условия в България благоприятстват отглеждането на различни видове зеленчуци чрез разнообразието на почвите и климатичните условия. Най-благоприятни в това отношение са условията в Пловдивско-Пазарджишкото поле, поречието на Тунджа, долината на Янтра, Крайдунавските низини. В тази връзка през последните 30 години са построени множество преработвателни предприятия в тези региони, като впоследствие техният капацитет се превръща в сериозен социално-икономически фактор за развитието на зеленчукопроизводството. Негативно влияние върху развитието на подотрасъла през

последните няколко години оказва пазарният фактор, тъй като страната загуби пазарите в ОНД на пресни и консервирани зеленчуци. Важен фактор за развитието на подотрасъла е и работната сила, която е недостатъчна. Силно влияние оказва също изкуственото напояване, тъй като над 80% от площите със зеленчуци се напояват.

В крайна сметка под влиянието на горепосочените и редица други фактори, зеленчукопроизводството в страната е развито до такава степен, че България може да бъде определена като зеленчукопроизводителна страна, която по производство и потребление в близкото минало заема челно място в света. Това се дължи и на факта, че отглеждането на зеленчуци е познато в земите ѝ още от древността. В края на XVIIIв. от района на Лясковец започват сезонни миграции на градинари към Цариград и други райони на Османската империя. В началото на XIXв. повечето от градинарите се насочват към Чехия, Унгария, Австрия. В края на века площите със зеленчуци достигат около 100000дка, като още през този период се оформят 2 зеленчукопроизводителни района-Пловдивско и Великотърновско. Днес в страната се отглеждат множество зеленчукови култури, но основните от тях са домати, пипера, лука, краставиците, зелето, салатите, марулите, морковите.

1. Отглеждане и добив на домати. Доматите са основната зеленчукова култура за България. Отглеждат се ранни, средноранни и късни сортове домати. Ранните домати се отглеждат в по-топлите райони от страната - Пловдивско, Пазарджишко, Сандански, Петрич и в значително по-малка степен - в Търновско. Те са трудоемки, но високорентабилни, тъй като имат висока чиста печалба от 1 дка.

Средноранните и късните сортове домати са разпространени почти повсеместно. Те са по-слабо трудоемки, но също трудно се поддават на механизизирана обработка. През последните 20 години площите и добивите на домати в страната намаляват значително, основно поради ограничаването на външните пазари за пресни и консервирани домати.

Площи и производство на зеленчуци,картофи,дини и пъпеши

Го- Площ Добиви Д о б и в на:

дина /хил. общо домати краставици пипер лук зеле картофи дини дка/ /хил.т/. пъпеши

1980 1580 2230 840 118 256 66 165 301 290

1985 1704 2205 781 150 222 77 102 439 260

1990 1568 2221 846 149 227 76 115 433 223

1998 2094 1398 489 193 239 110 110 478 288

През 1985г. площите с полски домати достигат 292000дка, докато през 1998г. те са едва 276000дка. Най-големи са в Пазарджишко, Пловдивско, Сандански, Петрич, Ямболско, Великотърновско, Плевенско, Русенско и Видинско. Домати се отглеждат и върху по-голямата част от площите на оранжерииите /около 7000дка/, както и под полиетиленови покрития в Пловдивско и Пазарджишко. Най-голям производител на домати днес е Западният Тракийско-Родопски регион - 27% от доматиите в страната, следван от Югозападния - около 16%.

Намаляването на добивите е следствие, както от намаляването на площите, така и от ограниченото използване на скъпи торове и препарати, което довежда до значително спадане на средните добиви от 1дка от 2914кг през 1990г. на 1658кг през 1998г.

Основните сортове домати, отглеждани в България са "Идеал", "Триумф", "Огоста" и др. Въпреки трудностите през последните няколко години, отглеждането на домати е перспективно, поради високата им доходност и очакваното разширяване на вътрешните и външните пазари.

2. Пиперът е втората по значение зеленчукова култура в България. Районите на отглеждането му съвпадат с тези на доматиите, като в Северна България се сее основно зелен пипер, а в Южна България - главно червен пипер /Пловдивско и Пазарджишко/. Площите и добивите от тази култура също намаляват значително през последните 20 години и главно след 1990г. През 1998г. площите с тази култура достигат около

210000дка, от тях 94% са заети със зелен пипер. След известен спад в средата на 90-те години, през последните 1-2 години се отбелязва нарастване на добивите и то главно на зелен пипер /233000т през 1998г./.

3. Краставици се отглеждат, както в Южна България /ранни/, така и в Северна България /късни/. Районите им също съвпадат с районите на отглеждане на домати и пипер. След известен спад в началото на 90-те години, през последните няколко години добивите нарастват, което се дължи на високата им доходност и разширяването на пазарите.

4. В България се отглеждат различни видове **лук** /чеснов, праз, кромид/. Празът е есенна култура, докато чесънът и кромидът са ранни и средноранни култури. Основният район в страната, специализиран в отглеждането на лук е Северна България, главно поречието на Янтра и Североизточна България /най-вече в частни земеделски стопанства/.

5. Зелето е късен зеленчук, отглеждан главно в Северна България и в крайградските стопанства. През последните 10 години годишно се добиват около 100000т, което е доказателство за стабилността на вътрешния пазар, тъй като тази култура е традиционен елемент от българската трапеза. Почти 100% от добитото количество е от частни стопани.

6. Салатата е ранен зеленчук, тъй като се бере в края на април и началото на май. Отглежда се повсеместно, но основните райони са Великотърновско и Плевенско.

В България е широко застъпено и отглеждането на редица други зеленчукови култури, които намират добър прием предимно на вътрешния пазар - **марули, тиквички, зелен фасул, моркови, цветно зеле, карфиол, репички и други.**

Тези култури се отглеждат повсеместно в частни стопанства и обогатяват българския зеленчуков пазар.

Важно значение за снабдяването на населението целогодишно с пресни зеленчуци има **оранжерийното зеленчукопроизводство.**

То спомага и за завоюването на външни пазари, за премахването на сезонността в

растениевъдството и за повишаване доходите в отрасъла.

В България са изградени около 10000дка оранжерии /7000дка - със стъклено покритие, останалите - с полиетиленово/, част от които са построени още преди Втората световна война. Основните площи са по поречието на Марица /в Пазарджишко и Пловдивско/ и Благоевградско. Отглеждат се главно домати, краставици и пипер. При спазването на всички технологични изисквания от 1дка оранжерии се получават годишно 10т домати, 22т краставици и 7т зелен пипер. Тези добиви изискват използването на 40т мазут или нефта за 1дка оранжерии, значително количество естествени и изкуствени торове, слама и много други материали. Това прави оранжерийното производство доста скъпо, но и високоинтензивно -първите зеленчуци се берат още през декември. През последните няколко години се отбелязва промяна в структурата на оранжерийното зеленчукопроизводство - намалява производството на домати и нараства производството на краставици, които намират добър прием на външния пазар през зимните месеци.

Научното обслужване, както на оранжерийното, така и на полевото зеленчукопроизводство се осигурява от НИИ по зеленчукови култури в Пловдив. Неговото местонахождение е съобразено с концентрацията на площите с тези култури в този район от страната ни.

Под влиянието на природните, демографски и стопански фактори, в България се формират следните зеленчукопроизводителни райони:

1/. Пазарджишко-Пловдивски. Той се характеризира с изявената си специализация в отглеждането на домати и червен пипер. На територията му се добиват около 25% от зеленчуците в страната. През последните 10 години се отбелязва известно намаляване на дела му в зеленчукопроизводството, което се дължи основно на структурните промени в този растениевъден подотрасъл. Голяма част от зеленчуците, добити в района се използват като суровина в консервните предприятия в Асеновград, Пловдив, Карлово и Стамболийски. Районът се е специализирал главно в отглеждането на ранни и средноранни зеленчуци, поради особеностите на климатичните му условия.

2/. Великотърновско-Плевенски. Този район е специализиран в отглеждането на домати, лук, зелен пипер, салати, марули, сортови семена. Делът му в зеленчукопроизводството силно намалява през последните няколко години, като през

1998г. в него са добити едва 8% от зеленчуците в страната.

3/. **Крайдунавски.** Този район обхваща крайдунавските низини и зеленчукопроизводството задоволява предимно местни нужди. Отглеждат се средноранни и късни разнообразни зеленчуци.

4/. **Софийски.** Това е най-изявеният крайградски зеленчукопроизводителен район в България, за формирането на който основен фактор е потребителският /близостта до столицата/. В него се добиват едва 3,3% от зеленчуците в страната. Отглеждат се основно късни зеленчуци.

5/. **Санданско-Петрички.** Районът е специализиран в отглеждането на ранни и средноранни зеленчуци /основно домати/.

През последните години бързо нараства делът в производството на зеленчуци на Югоизточния район и Североизточния приморски район, в които благоприятните природни условия съвпадат и с добри пазарни възможности.

Условно към зеленчукопроизводството може да бъде отнесено и отглеждането на картофи, дини и пъпеши.

Картофите са нехарактерна култура за Южна и Югоизточна Европа, но в България има благоприятни природни условия за отглеждането им, а търсенето им на пазара нараства. Това определя и нарастването на площите и добивите им в страната през последните 20 години. С малки колебания добивите от картофи през последните 10 години са между 450000 и 500000т годишно. Картофите са кореноплодна култура. В България се отглеждат ранни и средноранни картофи, поради климатичните условия. Ранни се сеят главно в Горнотракийската низина върху алувиално-ливадни почви. Средноранни картофи се отглеждат в Родопите, Западна България /предимно в Самоковско/ и по северните склонове на Стара планина върху кафяви и канелени горски почви. Над 99% от добивите на картофи са от частни стопанства и почти 90% - от Южна България. От 1дка средно се добиват около 936кг картофи при спазване на всички технологични изисквания.

Дини и пъпеши се отглеждат главно в низинните и равнинни райони от страната с надморска височина до 500м. Тези култури виреят най-добре върху алувиални почви, каквито има в Хасковско, Плевенско, Русенско, Силистренско и отчасти в Добричко. Годишно се берат около 250000т /288000т през 1998г. /. Дините и пъпешите намират добър пазар, както в България, така и в чужбина /Австрия, Чехия, Германия/, поради високите си вкусови качества.

V. ТРАЙНИ / МНОГОГОДИШНИ / КУЛТУРИ.

Трайните култури /многогодишни/ са традиционни за българските земи още от древността /по времето на траките/. В края на XIXв. те заемат 3,5% от обработваемите земи в България. Преди Втората световна война площите им достигат 4,2%, а в края на 70-те години - около 8%. През последните 20 години и особено след 1989г. намаляват около 4 пъти, поради парцелирането на градинските масиви. Трябва да се посочи и драстичното ограничаване на площите с лозя в средата на 80-те години, във връзка с “борбата срещу алкохолизма”. В края на 1998г. площите с трайни насаждения достигат 2196000дка, от които 99% са в частни стопанства, при 29% през 1991г.

Отглеждането на тези култури е капиталоемко, тъй като изисква време, труд и значително количество посадъчен материал, свързани с много разходи. Повечето от многогодишните култури са силно зависими от природните условия и са чувствителни към слани, мъгли, градушки, суховеи и други неблагоприятни природни явления. От друга страна отглеждането на трайни култури позволява рационалното използване на климатичните и почвени ресурси в територии, които са непригодни за други цели. Трайните култури са високодоходни, поради което съществува и висока мотивация за отглеждането им. Чистата продукция от 1дка е около 3 пъти по-висока, отколкото при зърнените култури, но около 2 пъти по-ниска от тази при техническите и зеленчуците. Те обаче изискват по-висока квалификация и значителен производствен опит от работната сила.

Продукцията на трайните култури в по-голямата си част е нетрайна, което ограничава транспортирането ѝ и насочва използването ѝ в консервната, спиртоварната и другите подотрасли на ХВП.

Отглеждането на трайните култури в България се определя и от търсенето на продукцията на вътрешните и външните пазари, което през последните няколко години значително намалява.

От трайните култури в страната се отглеждат лозя, овощия /ябълки, сливи, круши, праскови, кайсии и др./, ягоди, плодови храсти /малини, къпини, касис и др./ и др.

1. Лозарството е познато в земите ни още от времето на траките. И до днес е запазен тракийският празник "зарязване на лозите". В края на XIXв. площите с лозя достигат 1,2 млн.дка, но в началото на XXв. голяма част от лозовите насаждения са унищожени от болестта "Филоксерата". Това налага пренасянето в страната на американски сортове лози, изискващи облагородяване и адаптиране към местните условия. Така се поставя началото на развитие на **пипиниерството** в България.

Преди Втората световна война площите с лозя достигат 1,3млн.дка, а в края на 70-те години - около 1,8млн.дка. През 80-те години намаляват до около 1,5млн.дка, а днес те са 1,169млн.дка, от които 99% са в частни стопанства. Успоредно с тези промени в площите с лозя се отбелязват значителни негативни промени и в добивите на грозде. През 1998г. са обрани 404000т грозде, като над 99% са от частни стопанства.

Площи с лозя /хил.дка/ и добиви на грозде /хил.т./

Година Площи Добив

Общо Винени Десертни Общо Винено Десертно

лозя лозя грозде грозде

1980 1748 1518 230 865 745 120

1985 1652 1488 164 805 717 88

1990 1487 1308 179 631 563 68

1998 1169 1021 148 371 323 48

Лозовите насаждения изискват наклонени терени с южно изложение и надморска височина до 550-650м. Те издържат мразове до -15°C , но при по-ниски температури измръзват, поради което се налага есенното им “загрибане” с пръст и пролетното им “отгрибане”. В тази връзка лозята в Северна България се налага да се загрибат и затова се отглеждат основно нискостеблени лозя. Високостеблени лозя се отглеждат в Южна България и те са незагрибаеми. Лозята имат развита коренова система и чрез нея използват дълбоко залегалата влага в почвата. Това им позволява да преодоляват засушаванията през юли, август и септември. Полезни за лозята са засушаванията в края на септември, тъй като се увеличава съдържанието на захар в гроздето.

Най-благоприятни за лозовите насаждения са черноземните и канелените горски почви, които са богати на карбонати. Подходящи са и по-бедните сиви горски почви.

Благоприятстващ развитието на лозарството в страната фактор е многовековният опит и производствени традиции на българското население в отглеждането на лозя. Такъв е и наличието на НИИ и изследователски станции, занимаващи се с проблемите на лозарството /в Плевен, Поморие, Варна, Сандански, Септември/.

Развитието на лозарството в България през последния век е тясно свързано с винопроизводството и производството на други спиртни напитки, които се явяват важен стопански фактор. В тази връзка винените сортове лозя заемат около 88% от площите и

дават около 87% от гроздето в страната. Най-разпространени от тях са “Каберне”, “Гъмза”, “Мискет”, “Отел”, “Алиготе”, “Мускат”, “Мерло”, “Димят” и др.

Десертните сортове лозя заемат около 12% от площите и дават около 13% от добивите на грозде в страната. Най-разпространени са сортовете: “Перла”, “Кардинал”, “Болгар” и др., които намират добър прием, както на вътрешния, така и на външния пазар. През 1998г. са изнесени, обаче, едва 700т грозде, поради голямата конкуренция от страна на страните-членки на ЕС.

Наред с винените и десертни сортове лозя, в България се отглеждат и сортове без семена, които се използват за стафиди. Те са разпространени основно в Ивайловградско, поради специфичните почвено-климатични условия в района. Застъпено е и отглеждането на лозя, използващи се основно за производство на сокове.

Неотделима част от лозарството е **пипиниерството** /отглеждането на малки лозички за посадъчен материал, които имат подобрени качества/. До края на 80-те години в България се отглеждат годишно около 100млн. лозички, но днес производството спада около 3 пъти, поради ограничаването на техния пазар.

Под въздействието на природните, демографски и стопански фактори в страната са се формирали следните лозарски райони:

1/. **Черноморски.** Обхваща областите Варна, Шумен, Бургас, Добрич. В него се намират над 20% от площите с лозя в страната. Върху формирането му оказват влияние, както почвено-климатичните, така и социално-икономическите условия. Голяма част от обраното грозде, във връзка с развитието на туризма, се консумира в границите на района. Отглеждат се незагрибаеми лози, с което се намаляват разходите по отглеждането им и спада себестойността на продукцията. Основните центрове са Поморие, Преслав, Варна и др.

2/. **Пазарджишко-Пловдивски.** Територията на района обхваща северните склонове на Родопите, южните склонове на Средна гора, поречието на Марица и Сакар. Основните лозаро-винарски центрове са Кричим, Перушица, Асеновград, Кортен, Ветрен, Чирпан,

Карабунар и др. Почвено-климатичните условия позволяват отглеждането на незагрибаеми разнообразни сортове лози.

3/. **Санданско-Петрички.** Този район обхваща поречието на Места и Струма. В него се отглеждат незагрибаеми лози, поради средиземноморското климатично влияние. Основните центрове са Мелник, Сандански и Петрич.

Като цяло Южна България е основен производител на грозде /включително на асми в дворовете/, тъй като дава над 62% от общия добив. Южно от Стара планина се отглеждат основно незагрибаеми сортове лози.

В Северна България е концентрирано едва 38% от производството и около 1/3 от площите с лозя в страната. В тази част от България могат да се разграничат 2 лозарски района:

1/. **Придунавски.** Обхваща крайдунавските низини и Дунавската равнина. Основните центрове са Русе, Свищов, Видин, Плевен и др. Отглеждат се основно загрибаеми сортове лози, тъй като климатичните условия са по-неблагоприятни в сравнение с Южна България /по-ниски средногодишни температури, замръзвания през зимата и др./.

2/ **Предбалкански.** Районът обхваща Предбалкана и основните центрове са Сухиндол, Павликени, Велико Търново, Търговище и др. Отглеждат се загрибаеми сортове лозя върху сиви горски почви, поради специфичните климатични условия.

Сред административните области в България с най-голяма концентрация на лозарски масиви и добив на грозде изпъкват Бургаска, Сливенска и Ямболска. Основният фактор за това е близостта им до Южното Черноморие, което се характеризира с развит морски туризъм.

В перспектива се очаква ново “възраждане” на лозарството в условията на пазарно стопанство и свободна конкуренция на вътрешните и външни пазари.

2. ОВОЩАРСТВО.

Овощарството има важно значение за изхранването на българското население, тъй като плодовете са неизменна част от менюто на хората в страната. Това се дължи на богатото съдържание на захар, фруктоза, пектин, ароматни и дъбилни вещества. Най-богати на захар са ябълките, сливите, черешите, кайсиите, прасковите и ягодите. Плодовете са богати и на желязо /ябълките, ягодите/, калций /ягодите, крушите, малините/, фосфор /орехите/ и други важни за организма вещества. Плодовете са важна суровина за консервната и спиртоварна промишленост, за производството на безалкохолни напитки и др. Тъй като са нетранспортабилни, преработвателните мощности са ориентирани в близост до основните масиви с тези култури. Част от отпадъчните продукти при преработката на плодовете се използва в животновъдството за храна. Плодовете са и важна част от износа на България, но през 1998г. са изнесени едва 1600т. праскови и ябълки. Овощните култури се отглеждат, както върху равнинни, така и върху наклонени терени с бедни почви. По този начин се оползотворяват обширни терени, които са непригодни за други култури.

Природните условия в България дават възможност за отглеждането, както на средноевропейски, така и на южноевропейски овощни видове. Повечето култури се отглеждат върху излужени черноземи и сиви горски почви, но добри условия предоставят и алувиално-ливадните почви.

Климатичните условия също са благоприятна предпоставка за отглеждането на разнообразни плодове в страната чрез относително високите температури през лятото и продължителното слънчево греене. Неблагоприятни са ранните пролетни затопляния, които водят до преждевременното развитие и впоследствие до измръзването на по-топлолюбивите култури като черешите, бадемите, прасковите, зарзалите, кайсиите. Неблагоприятно се отразяват и засушаванията, поради което се налага напояване на градините в низините.

Благоприятен фактор за развитието на овощарството в България е наличието на вътрешни и външни пазари за пресни плодове и на значителни преработвателни мощности. През последните няколко години страната губи обширните пазари на СИВ и днес българските плодове трябва да се конкурират на пазарите в ЕС. Това определя до голяма степен значителния спад в производството им.

Според външния си вид плодовите култури могат да се поделят на **дървовидни, храстовидни / лешник, малина, къпина/ и тревисти /ягодите/. касис,**

Ябълките са най-разпространеният овощен вид в България. През последните 5 години площите им значително намаляват - от 214000дка до 155000дка, от които 99% са в частните стопанства. Производството на ябълки също значително спада, като през 1998г. са набрани 127000т ябълки, от които почти 100% са в частните стопанства. В тази връзка страната губи водещите си позиции по производство на ябълки в света.

Площи /хил.дка/ и добив /хил.т/ на плодове в България

Година Площ п р о и з в о д с т в о

общо Ябълки Круши Праскови Кайсии Ягоди Сливи Череши

1980 1343 394 96 113 39 22 139 55

1985 1216 336 84 73 57 11 148 75

1990 1135 411 62 80 50 19 123 72

1997 1011 127 22 65 21 8 88 51

Ябълката е влаголюбива култура, поради което основната част от градините се намират в близост до реки /Пловдивско, Пазарджишко, Кюстендилско/. В страната се отглеждат основно нискостеблени сортове като "Златна превъзходна", "Червена превъзходна", "Айвания", "Ренета", "Джонатан" и др.

Сливите са също традиционна овощна култура за България, но площите ѝ бързо намаляват, поради липсата на работна ръка, ниска транспортабилност, конюктурата на пазарите и др. Сливите са чувствителни към ранните затопляния и късните застудявания, поради което често реколтата се унищожават. Средният добив от 1дка сливови насаждения е около 350-400кг. Основните масиви от тази култура се намират в Кюстендилско, Габровският Балкан, Ловешко, Троянско, Карловско, Пазарджишко, Пловдивско. Основно се отглеждат сини сливи, като почти 50% от площите им са в Предбалкана и северните склонове на Стара планина.

Прасковите са високодоходна плодова култура, която се отглежда основно в Сливенско, Бургаско, Шуменско, Варненско, Благоевградско. Площите им са силно намалени през последните 10 години, поради проблемите с връщането на земите. В тази връзка е и значителният спад на добивите.

Кайсиите са чувствителни към ранните затопляния и късните застудявания. Основен район на отглеждането им е Силистренско и Тутраканско, където зимата и пролетта са по-студени, но по-стабилни в сравнение с други региони от страната. Отглеждат се главно сортовете "Хале", "Кармен" и "Елберта". Площите с кайсии са относително стабилни - задържат се през последните години на около 55000-60000дка, като почти 50% от тях са в Силистренско. За разлика от площите, добивите спадат 2 пъти за последните 10 години. Основната част от кайсиите се използва в ХВП.

Орехите са ценен плод с високи хранителни качества и широко използване в ХВП. Брането на плодовете, обаче, е твърде трудоемко, тъй като от 1дка орехова гора се събират едва около 200кг орехи. Площите на ореховите насаждения през последните 5 години намаляват 2 пъти до около 60000дка, поради безразборната сеч на ореховите дървета, които имат ценна дървесина. Основната част от ореховите масиви се намира в Хасковска, Пловдивска и Русенска област. Успоредно с намаляването на площите намаляват и добивите на орехи.

Крушите са сочен плод с висока сладост, поради което намират пазар, както в прясно,

така и в преработено състояние /компоти, конфитюри, спиртни напитки, нектари и др./ Площите им спадат значително през последните 10 години, като сега в страната има около 10000дка с круши, главно в Южна България /Пловдивско, Пазарджишко, Благоевград/.

Черешите са култура, отглеждана основно в Кюстендилско и Пловдивско /най-големият масив е в с.Куклен/. Площите им през последните 10 години се задържат около 80000дка, но производството им спада значително. Това се дължи на парцелирането на масивите с череша и ограничената грижа за дърветата.

Вишњята е плодова култура със специфичен вкус. Тя се отглежда главно в районите с череша.

Бадемът е разпространен основно в Югоизточна България. Той е сухоустойчива култура. Ядките му намират приложение в ХВП.

Ягодите и малините са трудоемки култури, но с високи вкусови качества и широко приложение като храна за населението в прясно състояние и като суровина в ХВП. Основните райони на тяхното отглеждане са Софийско, Разградско, Габровско, Берковско. През последните 10 години площите с ягоди намаляват двойно, като днес с ягоди са насадени около 15000дка. В тази връзка е и спадът на производството около 4 пъти през същия период.

По Южното Черноморие и в някои други региони от Южна България се отглежда **смокиня**

, която е рядко срещана плодова култура в България. Намира широко приложение като суровина в ХВП и за приготвянето на домашни сладка.

Нова за страната плодова култура е **киви**. Тази култура е пренесена от Китай и е адаптирана към местните условията в опитната станция във Варна през 1976г. Киви се отглежда в Санданско-Петричкото поле върху 1000дка. Плодовете узряват през октомври и са богати на витамин С.

Основните райони на отглеждане на овощни култури в България са:

1/. **Пловдивско-Пазарджишки.** Специализиран е в отглеждането на ябълки, череши, праскови, сливи.

2/. **Кюстендилски.** Специализиран е в отглеждането на череши, ябълки, сливи /основно сини/, круши.

3/. **Средностаропланински.** Специализиран е в отглеждането на сини сливи, ягоди, ябълки, круши, малини. Основните центрове са Тетевен, Троян, Севлиево, Габрово.

Извън тези райони на овощарството изпъкват Сливенска и Силистренска област, специализирани в отглеждането на праскови и кайсии.

В перспектива се очаква ново “възраждане” на овощарството в България, поради ценните качества на плодовете и търсенето им на вътрешния и външните пазари.